حەوت مەرجە ئاڵتوونییەکەی ئەرستۆتڵ دەربارەی گێڕانەوەی چیرۆک

جان جوانڕۆیی (جەلال جوانڕۆیی)
(نیویۆرک)
لە ئینگلیزییەوە: ڕزگار کەریم سەعید
(بەریتانیا)

ئەم نووسینەی خوارەوە لەو تێبینیانە وەرگیراوە کە نووسەر لە پەیوەستی بۆ دەنووسی؟ بەکاری هێناون کاتێک بۆ بەڕێوەبەرێتی بەشی فیلم و تەلەفزیۆن لە: قوتابخانەی (تیچ)ی هونەری لە نیویۆرک - زانکۆی نیویۆرک سەرپەرشتی توێژینەوەکانی قوتابییانی دوا ساڵی خوێندنی فیلمی دەکرد.

ئەرستۆتڵ کە لە ٣٢٢- ٣٨٤ی پ.زدا ژیا، لە نووسینی سەدەهەمی «هۆنراوە، یان هونەری هۆنراوە»دا کە هاتووە باسی حەوت مەرجی ئاڵتوونی بۆ سەرکەوتنی گێڕانەوەی چیرۆک دەکات. ئەو مەرجانە لە ڕۆژی خۆیاندا بیروباوەڕێکی هاوبەستە بوون بە شانۆی کۆنی یۆنانی. بەڕاستی لە ئەمڕۆشدا ئەو حەوت مەرجە بنەمایانە بۆ نووسینی سیناریۆی فیلمێکی سەرکەوتوو زۆر گرنگن. هەرکاتێک پرسیاریم لە قوتابییانی دوا ساڵی زانکۆی نیویۆرک بکردایە کە ئایا دەتوانن بیروباوەڕەکانی بنەمای گێڕانەوەیەکی چیرۆکی باش هەڵبهێنن، لەنێوانی خۆیاندا بەڕاستی وەڵامی شەش مەرجیان دەزانی، کە ئەرستۆتڵ بەلایەوە گرنگ بوون کە ئەمانەن:

١- ناوەرۆک- پلۆت
٢- کارەکتەر- کەسایەتییەکان
٣- «؟؟؟؟؟»
٤- گفتوگۆ (دیالۆگ)
٥- کۆرس (گۆرانی/ میوزیک/ سروود)
٦- دیکۆر (نەخشەکێشی بەرهەم/ دەرهێنەری هونەری)
٧- دیمەن (کاریگەرییە تایبەتییەکان- کاریگەری فێڵەکان)

بەڵام زۆرکەمیان هەبوو کە بزانێ حەوتەم مەرج (واتە سێیەمی) بنەماکان «؟؟؟؟» چییە؟

دەتوانی تۆ هەڵیبهێنیت؟

ئەوەیە: «بیرە»، یان «باسوخواسە» بۆچی خۆمان ماندوو بکەین؟ چیرۆکەکە باس لەچی دەکات؟

ئەرستۆتڵ «بیرۆکە»ی خستبووە ڕیزی یەکێک لە گرنگترین مەرج و بنەماکانی سێیەمی هەر حەوت مەرجەکانی بنەمای بیروباوەڕی گێڕانەوەی چیرۆکێکی سەرکەوتووەوە.

چەند فیلم لەم ڕۆژانەدا لە یاد ناچن، کە بیرۆکەکانیان پێوەندی بە جیهانەکەمانەوە هەیە، بە ژیانمان، بەکێشەکانمان،دزێوی شەو و خەونەکانمان، هیواکانمان،

دوو ئەکتەری هۆلیوود شیڤا ڕۆز (لەیلا) کە بە ئەسڵ فارسە و دەیڤید مۆسکۆ (دەیڤید) لە فیلمی (دەیڤید و لەیلا)دا

خۆشەویستی، خۆشحاڵی و ئازار و ژانمانەوە هەیە؟

ئەرستۆتڵ دیمەن (کاریگەرییە تایبەتییەکان- کاریگەری فێڵەکان)ی خستووەتە ژمارە حەوتەوە، کە کۆتایی «مەرج»ەکانیەتی، بەوەش هەڵیدەسەنگێنێت کە بۆ گێڕانەوەیەکی سەرکەوتووی چیرۆکێک کەمترین گرنگی هەبێت، تەنانەت لەکاتی یۆنانی کۆنیشدا، ئەرستۆتڵ ئەوەی گەیاندووە کە دیمەن و کاریگەرییە تایبەتییەکانی وەک ئەکشن، ئاگر، پاڵەوانە سەرنج ڕاکێشەکانی بەدیل...تاد تەنانەت لە کەمترین گرنگییەکان نییە، بەڵکو زۆرگران و لەوانەی ڕوودانی مەترسیشیان هەیە!

لەوە دەچێت ئێستا کە زۆربەی فیلمەکانی هۆلیوود بەرەو دواوە بگەڕێنەوە، لەوانەیە لەو بەشانەی کە پێوەندییان بە هێنانەکایەوەی «بێ- مەترسییەوە» هەبێت، بەڵام بەمەزنی دیارە کە کۆمپیوتەری دیجیتاڵ و کاریگەری تەکنۆلۆژی بۆ ئەم کارە بەکاردەبەن وەک:

١- ئەکتەری ناودار

٢- ئیفێکتی تایبەتی/ کاریگەرییە کۆمپیووتەرییەکان SFX

٣- نەخشەکێشی بەرهەمهێنان/ دەرهێنەری هونەری.

٤- میوزیک.

٥- دیالۆگ.

٦- بیری سۆزی و فانتازیا بۆ ڕاکێشان و کاریگەری خێرا بۆ منداڵان بەکاردێن.

٧- قسەکردن و گفتوگۆ.

٨- کارەکتەر و ناوەڕۆک - پلۆت.

بەغەمناکی دەڵێم، کە زۆربەی، پاڵەوانە مەزنەکان و باڵاکانی فیلمەکانی هۆلیوود لەوەدەچێت کە لەهەر ئایدیایەکی بەزۆرەملێی پێوەندیدار بەتاڵ بن کە بەسەریاندا دەسەپێنرێت.

ئەگەر حەز دەکەیت هونەری هۆنراوەی ئەرستۆتڵ بخوێنیتەوە، ئاگادار بە لەوەی کە بەشێوەیەکی ئاڵۆز و ڕێچکەیەکی فەلسەفی وەها نووسراوەتەوە، لە خوێندنەوەیدا چەند جارێکی بەتەحەمولی دەوێت تا بتوانیت دەست بەسەر حەوت مەرجە ئاڵتوونییەکەی گێڕانەوەی چیرۆکدا بگریت. خوێندنەوەی هونەری هۆنراوە ڕەنگە ئەو گوتەیەت بیر بخاتەوە کە دەڵێت- «پێم وەهایە کە هەمووی گریکییە!» پێشبینی ئەوە مەکە لە خوێندنەوەیدا «چۆن بتوانیت- ڕێگەیەکی دەبەنگی چۆن چیرۆکێکی چاک دەگێڕیتەوە»ت بەدەست بکەوێت.

بۆ؟ بیرەکە چییە؟

«هیچ شتێکی بەرهەتاو نوێ نییە.» هەروەک ئەو پەندە لاتینییە دەڵێت. لەوانەیە ئەمە ڕاست بێت. تەنیا چەند ژمارەیەک لە میتۆلۆژی و ڕێچکەی هەندێک چیرۆک دووبارە و سێ بارە گوتراونەتەوە. هێشتا دەتوانرێت هەر ئەو «چیرۆکە سادەیە» جارێکی تر بەهۆی وەرچەرخانێکی نوێوە، یان تازەوە بگوترێتەوە، کە ئۆریجیناڵ بێت. بۆ نموونە لەیلاو مەجنوون، کە لەسەدەی حەڤدەمدا هاتووە، کە تراژیدیایەکی خۆشەویستی عەرەبییە، لە بنچینەدا هەمان هۆنراوە کۆنە ئێرانییەکەی شیرین و فەرهادە و تەنانەت هەر هەمان چیرۆکەکەی ڕۆمیۆ و جولێتی شەکسپیرە، کە لەدواییدا لەسەدەی

لەیلا (شیڤا ڕۆز) لە مزگەوتەکەدا چاوەڕێی ئیمام دەکات لە فیلمی (دەیڤید و لەیلا)دا

شازدەمدا نووسراوەتەوە.

بەم بۆنەیەوە، نیزامی کە لە (١١٤١-١٢٠٩)دا ژیاوە کە مەزنترین شاعیری ڕۆمانتیکی فارس بووە، گلەیی دەکات و دەڵێت «چۆن بتوانم چیرۆکێکی خۆشەویستی وەربگێڕم کە لە بیابانی وشک و برینگی عەرەبیدا ڕووی داوە؟» کاتێک کە پادشا سەروەرەکەی دیاری زۆری پێشکەش بکات، لەسەر ئەوە ڕازی بوو لەیلاو مەجنوون ڕێک بخاتەوە، بە مەرجێک کە لەسەر شاخە ڕەنگاوڕەنگ و ئەفسووناوییەکەی کوردستانی ئێران ڕووبدات- دەزانین کە دایکی نیزامی کورد بوو- لەبەر ئەوە گێڕانەوەی چیرۆکە تراژیدیاکە ڕەنگینتر و شاعیرانەتر دەبێت.

پرسیار: ئایا چیرۆکەکە شایانی گوتنە، یان گوتنەوەیە؟ ئایا نووسراوە، یان (جارێکی تر) لە بەرگێکی نوێ، ئۆریجینال و پڕ مانا و ڕۆشناوی دەنووسرێتەوە، هەروەها ڕێچکەیەکی هاوبەستە؟ یان، بەکەمی، ئایا چیرۆکەکە داوا دەکات لەبیر نەچێتەوە و خۆشگوزەرانی بەخەڵکی بدات؟ ئەگەر وەها نەبێت، بۆچی خۆت ماندوو دەکەیت، وازیش لە هەمووان بهێنە!

لەیلا (شیڤا ڕۆز) دەیڤید هێور دەکاتەوە (دەیڤید مۆسکۆ) لە مزگەوتەکەدا لە فیلمی دەیڤید و لەیلادا

چۆن؟ ناوەڕۆک، کاراکتەر، وێنەکان/ جووڵانەوەکان (لە فیلمدا!) بەکاردەبەین

«دڵنیابە، کە چیرۆک دەبێت سەرەتاو ناوەند و هەروەها کۆتایی هەبێت، بەڵام پێویست ناکات بەو یەک لەدوای یەکە بن!» ژان لۆک گۆدارد، داهێنەر و نووسەر و دەرهێنەری فەرەنسایی، کە یەکێکە لە دەستنیشانکەرانی نۆڤێلی ئاڵۆزی فەرەنسی- لە ١٩٥٨ بۆ ١٩٦٤دا.

ئەرستۆتڵ «ناوەڕۆکی» خستووەتە ژمارە یەک لە سەرووی «کاراکتەر»ەوە دایناوە. لە پراکتیکدا نووسەرە خاوەن تاقیکردنەوەکان لەگەڵ ئەوەشدا یەک دەگرنەوە کە ناوەڕۆک و کاراکتەر، دەوترێت دوو دیوی یەک سکە بن.

هەندێک جار چیرۆک و بیری ناوەڕۆک لەپێشدا دێنە مێشکی نووسەرەوە، پاشان نووسەر خەیاڵی خۆی دەخاتە کار تاکو کاراکتەرەکان هەڵبژێرێت و پێیان بگەیەنێت تا ناوەڕۆک و بیر بخاتە گەڕ.

هەندێک باری تر خەیاڵی نووسەر و کاراکتەر چالاک دەکات تا بیر و ناوەڕۆک بهەژێنێت. هەندێک کەس بەمە دەڵێن سکرپتی، «کاراکتەر بیر و ناوەڕۆک» دەجووڵێنێت. لە ڕاستیدا هەر بیرو ناوەڕۆکێکی باش پێویستی بەوە هەیە کە کاراکتەرێکی دانسقە و نائاسایی ڕایبکێشێت و بیجووڵێنێت، بەڵام لەهۆڵیوودا، کاراکتەر سکرپتەکەی ڕادەکێشێت کە زۆرجار بەرهەمهێنەرێکی ئەلمۆدەی هاوتەریب دەیەوێت بانگهێشتی ئەوە بکات کە «پاڵەوانی ئەکتەر بیر و ناوەڕۆک بەدوای خۆیدا ڕابکێشێت!»

هەندێک لە سیناریۆکان لەڕۆمانەوە، یان لە کورتە چیرۆکەوە، یان تەنانەت لەهۆنراوەیەکەوە ئامادە دەکرێن. پێویستە سیناریۆنووس بیری ناوەڕۆک وا بینا بکات کە ئاگایی بخاتە سەر هەندێک لە خەتی گێڕانەوەی چیرۆکەکە و ناوەڕۆکە لابەلاییەکان، پاشان جۆرێک لە کاراکتەرەکان بۆ ڕۆڵی سەرەکی هەڵبژێرێت و ڕۆڵی پشتگیری بۆ دابنێت، لەوانەیە کاراکتەرێکی نوێ بخاتە ناو گێڕانەوەکەیەوە تا لەگەڵ سینەمادا بگونجێت و کاریگەری هەبێت. ئەو کەسە نووسەرە نێر بێ، یان مێینە لەوانەیە سەرەتا و کۆتایی چیرۆکەکە بەشێوەیەکی جیاواز لە ئەسڵییەکەی دەست پێ بکات کە لەو نەچێت. لە سیناریۆی گلگامشەکەی مندا، کە لە داستانێکی سۆمەری بەر لە ٥٠٠٠ ساڵەوە ئامادەم کردووە، من کاراکتەری سەرەکیم بۆ زیاد کردووە، کە بەزیاد، یان کەم، چیرۆکەکە دەستپێکردنی و کۆتایی هاتنی لە هۆنراوە ئەسڵییەکە جیاوازە کاتێک ئاواتەخوازم کە گیانی گێڕانەوەکە لە هۆنراوە ئەسڵییەکەوە نزیک بێت.

لە هەندێک لە زمانەکاندا وشەی «پلۆت» بیری سەرەکی بە «کنۆت» وەردەگێڕێت کە بەمانای فرتوفێڵی چیرۆک، یان سیناریۆ، یان چۆنێتی ئاشکراکردنیان دێت،

یان چۆن کـــە پێکەوە نەلکاون- لەفــەرەنســـیــدا بە لێدینۆمینت نێو دەبرێت. پلۆت لە ئینگلیزیدا زۆر مانای هەیە وەک نەخشەکێشان، سیستم ڕێکخستن، پلاندانان، هێڵی چیرۆک، چوارچێوە، ستراتیژی..

هەروەها پلۆت یانی «پارچەیەک لەخاک». کە ئەمە گیرانەوەی وێنەیەکە. ئەندازیارێک کە نەخشەی بینایەک دەکێشێ، لەسەر پارچەیەک خاکی دەسنیشانکراو دەیکات، کە ئەو کەرەستانەی لەبەر دەستدایە، هەروەها لەوانەیە بەستایلێک کار بکات، لەهەمان وێنەی دەوروبەری بینایەکە بچێت. بەهەمان جۆر، سیناریۆنووس پێویستی سەرشانێتی کە چیرۆکەکەی بەوێنە و دیالۆگەوە بیگێڕێتەوە، بە ستایل و جۆرێکی تایبەتی بگێڕێتەوە، کە پڕ بە پێستی چیرۆکەکە بێت (یان بەدەستی ئەنقەست ستایلێکی تێکەڵ هەڵبژێرێت) کەوا پێویستە لەمابەینی ٩٠ تا ١٢٠ خولەکدا بێت و لەوە زیاتر تێنەپەڕێت، مەگەر ناوی کۆپۆلا بێت تا لەوە لابدات! (ئەم کات دەستنیشان کردنە لەتاقیکردنەوەی ئەوەوە هاتووە کە کەسێکی ئاسایی تا چەند دەتوانێت لەتاریکیدا دابنشێت بێ ئەوەی ڕابکاتە دەرەوە تا وەڵامی بانگ کردنی سروشت بداتەوە. یانی لەوە زیاتر تەحەمولی نەمێنێت).

کاتێک سیناریۆیەکی ئاسایی بە فۆرمی هۆلیوودی دەنووسرێت، یەک پەڕە دەکاتە یەک خولەکی کاتی فیلمەکە. کەواتە ئەگەر دوو کاتژمێری سینەمایی فیلمێک بەوە دەستنیشان دەکرێت کە پێویستی سەرشانی نووسەرەکە ئەوەیە کە لە نەخشەکێشانی زۆربەی شتە سەرنجڕاکێشەکان/ بینای چاوەڕوانی چۆنێتی گوتنی چیرۆکەکەیدا دەبێت ئیکۆنۆمی بێت کە چیرۆکەکەی بە ٩٠ تا ١٢٠ پەڕە کۆتایی پێ بهێنێت، لەنووسینیدا- کە چۆن دەست پێدەکات، یان پێگەیاندن و گەشەی ئەو چیرۆکانەی کە فیلمیان تێدایە و شاردراونەتەوە چۆن ئاشکرا دەکات لەگەڵ کارەکتەرەکانیدا- تا بتوانێت لەسەرەتاوە تا کۆتایی بینەر بۆ لای خۆی ڕابکێشێت. ئەویش بەکۆنترۆڵ کردنی وشەکانی «پلۆت» ناوەڕۆک، یان «بیناکردن».

بەهەر جۆرێک کە کارکتەر، یان پلۆت ناوەڕۆک هەرکامیان یەکەم بێن، پێویستە نووسەر بینای ناوەڕۆک و کاراکتەر وەها دروست بکات کە ژیانبەخش بن، بەگشتی، باوەڕپێکراو بن، چونکە هێڵی نێوان کارەکتەر و ناوەڕۆک لێڵ دەبێت و بەڕوونی نابینرێت. بایەخێکی کەمی دەبێت کاتێک «پلۆت» ناوەڕۆک، یان «کارەکتەر» کامیان یەکەم ڕەگەزی بەرز و پایان بن.

زیاتر پڕ مانا دەبێت گەر بپرسین:

ئایا ئەو چیرۆکەی کە ئاشکرا کرا تێکەڵ بوو بە جۆرێکی (سینەمایی!) کاریگەر، ڕێگەیەکی چالاکی وەها کە دژی بێ تاقەتی کردن، هێڵدانان، یان زیانبەخش و مۆدیلێکی ئاشکرای خۆدەرخستن بوو؟

ئایا وا جوان ڕێک خرا، لە پەڕەی یەکەمەوە، یان هەر هیچ نەبێت لە پەڕەی ٥ تا ١٥ و بەدواوە تا کۆتایی؟

«وێنەیەک لە هەزار وشە گرنگترە» کە ئاساییانە بێ دەنگە- لە وێنەی بێ دەنگییەوە- کە زۆر بەهێزترە لە هەر وشەیەک. ئایا سیناریۆکە بەشێوەیەکی وێنەیی کاریگەرە؟ ئایا درامایەکی سەرنج ڕاکێشان و پڕ کێشمەکێشە؟ ئایا پڕ دڵەڕاوکێیە، بۆشایی پێویست بەجێ دێڵێت، ئایا چاوەڕوانکراوە، یان تەعبیر لە هێڵی دژ دەکات، ناچاوەڕێکەرە و پرسیار بۆ بینەران بەجێ دێڵێت، بەچاو خۆشە و بینەر بەشداری پێدەکات و دەیەوێت خاڵەکان پێکەوە ببەستێت؟

کێ و چی؟

بازنەی کارەکتەرەکان و بیروباوەڕ دەربڕینی کێ؟ لەناو ژانری چیرۆکەکەدا:

A. ئایا کلیلی کاراکتەرەکان بەجوانی نەخشەیان کێشراوە، کە پێ بگەن و باوەڕپێکراو بن، هەر یەکەیان وەک تاکێک پڕ بەپێستی کارەکتەرەکەیانن، لە هەڵسوکەوت و حەز و ڕقەکانیاندا، کە لەگەڵ تایبەتمەندییەکانیاندا دەگونجێت وەک ڕەگەز و دەنگی تایبەتییان لە دیالۆژەکانیاندا بۆ هەریەک لەو کارەکتەرانە هەیە؟

B. ئایا هەڵسوکەوتی کارکتەرەکان سەر بە ڕەگەزی بنچینەیی و باکگراوندی ڕەگەزەکانیانە؟ لە فیلمی «the kit Runner»دا، هەموو کەسێک ئاشنایە بە جۆری کەلچەری ئەفغانی و ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و یەکسەر ئەوە دەبینێت کە لاوە سەرەکییەکە هەڵسوکەوتی دەربارەی باوکی کاتێک تووشی جەڵتەی دڵ دەبێت (ئەکتەرێکی زۆر بەتوانایە) بەڵام لەنێوان زاوا گەنجەکە و بووکە تازەکەیدا هەڵسوکەوتیان لەوە ناچێت کە تێکەڵییەکەیان بەگوێرەی پێویست لە بەرجەستەکردنیاندا

دراماتیکی بێت.)

C. ئایا کلیلی کارەکتەرەکان لەگۆڕان/ پێگەیشتندا دەبن لە چیرۆکەکەدا؟ مەبەست لە کەوانەی کلیلی کاراکتەرەکانە. کە بەپێچەوانەی ڕۆمانەوە، دوو کاتژمێری سیناریۆیەک ڕێگە نادات بە کاراکتەرە لابەلاییەکان، یان هەڵگیراوەکان کە کەوانەی خۆیان هەبێت! («حەزم دەکرد بمزانیایە کە کەوانە حیزە-کەی کارەکتەرەکەم چییە؟» ئەمە دیالۆگێکی بێهوودەییە لە زنجیرەی سۆپرانۆدا.)

لەیلا (شیڤا ڕۆز) لەلایەن خەزوور و خەسووە جوولەکەکەیەوە لە فیلمی دەیڤید و لەیلادا لێپرسینەوەی لێدەکەن

بیروباوەڕ دەربارەی کێ؟ هاملێت، وەک گەلگامش، یەک بیروباوەڕی ناسراو و لەکارەکتەرەکانیاندا هەیە- کە تایبەتە بەهاملێتەوە، یان گەلگامشەوە. دەیڤید و لەیلا. هەروەک ڕۆمیۆ و جوڵێت دوو بیروباوەڕیان هەڵگرتووە، کە هی هەردوو دەیڤید و لەیلایە! شایی شنەی شەماڵ (مۆنسوون)ە کە چەند بیروباوەڕێکی هەڵگرتبوو خۆیان لە (شەش) دەدا لە چیرۆکە لابەلاییەکانەوە کە هەر هەموویان بەشێوەیەکی جوان و بنیادنەر پێکەوە گرێ درابوون، ئەویش بەخۆ ئامادەکردنێکی ڕەنگین بۆشاییەکە ڕۆیشت و بەشاییەکی شنەی شەماڵی سەرکەوتووانە کۆتاییان هات.

ئایا بینەران بەردەوام هەستیان سەبارەت بە چارەنووسی پاڵەوان، یان کارەکتەری پشتگیری هەیە. ئاواتی سەرکەوتنیان بۆ دەخوازن؟ لە درامادا، ئایا نووسەر، بەشێوەیەکی کۆنتراستی، ئەوە وەردەگێڕێت کە وا لە بینەران بکات ڕقیان لە کارەکتەری شەڕخواز بێت و ئاواتی ئەوەی بۆ بخوازن کە بڕووخێت؟

کێ و چۆن؟
ئەکشن و دیالۆگ

«ئەکشن لە وشە بەرزتر دەدوێت.» ئایا کارەکتەرەکان بەڕێگایەکی سینەماتیکی جوان نیشاندران: ئەمە زیاتر بەهۆی هەڵسوکەوت و ئەکشنەوە نیشان دەدرێت، زیاتر لە دیالۆگ گوتن؟ لە سینەمای کلاسیکی بێ دەنگدا، وەک با ١٩٢٨ کە لیلیان گیشی بەهرەمەند ڕۆڵی دەبینی، توانی چیرۆکێکی بەسۆز و باوەڕپێکراو بێ دیالۆگ بگێڕێتەوە، تەنیا هەندێک تایتڵی کارتی تێدا بەکاربهێنێت.

ئایا کارەکتەری سەرەکی ئەو دەستپێشخەرییە دەکات کە لەگەڵ ئەکشنەکەدا بەیەکدا بێت کە (هەرگیز وەرناگەڕێتەوە!) بە پێچەوانەوە زیاتر لەوەی کە بە خراپی بمێنێتەوە و تەنیا بەرپەرچییەک بەرانبەری بنوێنێت؟ ئەو کارەکتەرە چالاکانەی کە خۆیان دەخەنە گێژاوەوە، کە دەبێتە هۆی ئیغراکردنی ڕووداوەکە، و خاڵی لووتکە و ترۆپک و کێشەکان دەتەقێننەوە.. ئەوانە لووتکە (پلۆتر) دەهەژێنن و چیرۆکەکە بەرەو پێشەوە دەبەن.

ئایا دیالۆگ کورتەیەکی، بەجێیە، ڕاستەوخۆ نییە، ڕەسەنە، هەروەها ئاڵۆزاوی و قورسە، دیاری بکەیت (بەمانایەکی تر لێی ناکۆڵرێتەوە)؟ چاکترین دیالۆگ لەناوجەرگەی هەڵسوکەوتی کارەکتەرەکە لەگەڵ ئەکشندا دەدەن. کارەکتەری ڕاستەقینە هەندێک جار «درۆ» دەکات، بەتایبەتی کە لەژێر بارێکی پاڵەپەستۆییدا بێت. مەزنترین دیالۆگ درۆی پەنهانی تێکستە لابەلاییەکانی شاردووەتەوە و ئەجێندای شاراوەی لەخۆ گرتووە، کە هەردەم لەلایەن کارەکتەرەوە نیشانە و خیانەتی تێدایە دەربارەی هەڵسوکەوتی کارەکتەر و زمانی لەش بەکارهێنانی کارەکتەرەوە.

ئایا هەموو دیالۆگێک چ پەنهان، یان ئیکۆنۆمی بێت، چیرۆکەکە بەرەو پێشەوە دەبات و کارەکتەر پێدەگەیەنێت و ڕووکاری هەڵدەداتەوە؟ پێویستە سیناریۆنووس نیشانمان بدات نەک پێمان بڵێت (تیشکی بخاتە سەر) هەروەها پێویستە بەهیچ جۆرێک پێکەوە نیشانت نەدات و بشڵێت لەیەک کاتدا!

بڕواننە ئەم دیالۆگەی لە فیلمی لەجێگایەکی تەنیاییدا

سـاڵی ١٩٥٠ بەرهەم هێنراوە، لەنێـوانی کـیـژێکی خوشکیلە و هەمـفری بۆگـارتدا نووسـەر و کـارەکـتـەردا ڕوودەدات:

کیژ: بەڵام وامزانی کە ئەکتەرەکان دیالۆگەکانی خۆیان دەنووسنەوە؟

نووسەر (بۆگارت): نا! تەنیا کاتێک دەبنە ئەستێرەی ناودار وادەکەن!

ئاهەنگی شاییەکە لە فیلمی دەیڤید و لەیلادا

وەک دەردەکـەوێت ئەسـتـێـرەکـانی هۆلیـوود وەک تۆم هانکس پێ لەسـەر ئەوە دادەگـرێت کـە جـارێکی دی دیالۆگـەکـانی خۆی بنووسێـتـەوە تا وەهایان لێ بکات زیاتر نۆبڵ دیاربن، وەک پاڵەوانێتی تێدابێت،

بە سۆزەوە خەڵکی تێی بڕوانن، شیـرین و ناسک بن، ئا ئەمـەشـە کـە ڕوونی دەکـاتەوە ڕۆڵەکـانی وەک خـواردنەوەیەکی خـەست بن، وەک ڕۆڵەکـانی لە فـیلمی نامـەت بۆ هاتووە و کـاسـتـەکـەت ڕۆی دا- کـە یەکـەم دەسـتـەی کـۆمـەرشـەل بوو بۆ ئەی. ئۆ. ئێل، هەروەها دووەمـیـان بۆ فـیـدیـکس کـرا. (ئەم هاوبەشی کـردنە بەهێـزەی یاریدەدان بوو بۆ ئەو فـیلمانەی کە لەدواییـدا ئاشکرایان کرد و نیشانیان دان).

چۆن؟ بێناکردن: ڕووداوەکـان و ملمـلانـێ و خاڵەکـانی ناوەڕۆک و ڕیتم و جۆری ژانر و جێبرکێ و هەڵگەڕانەوە و کارەساتەکان بۆ خۆی ڕادەکێشێت...

ئایا هەمـوو کـارەکـتـەرەکـان لە چیـرۆکـەکـەدا بەڕاسـتی پێویستن تا چیرۆکەکەمان بۆ بگێڕنەوە؟ ئایا ئەو نێرینە، یان مـێـینە بێت، یان (گـیـانەوەر بێت) بەچاکی و ڕێکوپێکی بەکـارهێنراوە تا سـوود بە چیـرۆکـەکـە بگەیەنێت؟

ئایا سیناریۆیەکی پتەو و مەحکەم و پاڵپشتگیراوە؟ ئایا هەمـوو دیمەنێک پێویستە تا چیرۆکەکە بگێڕنەوە؟ ئایا هەمـوو دیمەنێک و ئەکشنێک پاڵپشتی چیرۆکـەکە دەگرن، یان پێگەیشـتنی کـارەکـتـەرەکـانمان پێ نیـشـان دەدەن؟ ئایا هەمـوو دیمەنێک کـە دەکـرێتـەوە بە بەشێکی کراوە دەست پێدەکەن، جارێکی تر لەناویدا دەکرێنەوە؟ کە بینەران هەست بکەن شتەکانی دوایی هەڵبهێنن، یان خەیاڵیان لای ئەو بێت، کە بەڕاستی تا ئێستا چی ڕووی داوە؟.

پێویستـە نووسەرێک کـە بەدڵڕەقانە ئەوکەسایەتییە زیادە و دیمەنە خۆشەویستانەی کە جێگەیەکیان لەدڵیدا هەیە، بەڵام پێویست نین لابەرێت، لەگەڵ ئەو کارەکتەرە جوانکیلانەیەدا کە پێویست نین! لەناو ژانرەکەیدا، ئایا چیرۆکەکە باوەڕی پێ دەکرێت، بەجوانی و سەرسامی و هەموو ئۆرگانەکانی دەمانهەژێنن؟ چیرۆکە مەبدەئییەکە و ژانر و چالاکـیـیـەکـانی پتـەون کـە بریتین لە: دراما و کۆمـیدی و ڤـارس سـاتیـر و کـارتێکەر و گـەڕان بەدوای ئەکشن و زانستی خەیاڵی، داستـان و ... یان ژانرێکی تێکەڵە لە دراما و ساتیر وەک هەندێک لە فـیلمەکـانی ئۆڵتمان و ئەڵمۆ دۆڤار و یان دەیڤید و لەیلادا.

تێبینی پەراوێزەکە بکەن بۆ «تەعلیقی باوەڕنەکردن» (کە نووسینێکی دیکەمە کە بەم زوانە بۆ بڵاوکردنەوەی دەنێـرم) کە دەبارەی باسی کـۆمـیـدیا و سـاتیـر وەک لە درامادا بەربڵاوترە. ئەوەی کە ڕەنگە باوەڕی پێ ناکرێت لە درامادا نەک تەنیا چاک نییە، بەڵام داوایەکە و حەزی لێدەکرێت و پێویستییەکە، لەکۆمیدیاو ساتیر و ڤارسدا!
(زۆر سەمەرەیە کە چۆن تەنیا هەندێک ڕەخنەگری فیلم سێو لەگەڵ پرتەقاڵدا بەراورد دەکەن- کاتێک کە بێ چاوەڕوو ڕەخنەی ژانرێکی تێکەڵی ڕۆمانتیکی کۆمیدی درامی وەک دەیڤید و لەیلا، یان ژنهێنانی مۆنسۆن وەک درامایەکی تاکی پاکی درامای جددی لەقەڵەم دەدەن!).

ئایا بینەران سۆزیان لەگەڵیدا دەجووڵێت؟ دەیناسنەوە و ئاگایان لێی دەبێت، یان بەلایەنی کەمەوە پێی سەرسام دەبن؟ تێکەڵی دەبن و پێوەستی دەبن و خۆشحاڵیان پێدەدات و لەگەڵ بەهای بیروباوەڕی کارەکتەر و چیرۆکەکانیدا تێکەڵ دەبن؟

پێداگرتن: کۆتایی؟

«گرنگترین شتێکی بنچینەیی بۆ نووسەرێکی باش

ئەکتەری هۆلیوود شیڤا ڕۆز (لەیلا) و جەلال جان جانڕۆیی نووسەر و دەرهێنەری فیلمی سەربەخۆی دەیڤید و لەیلا لەشاری نیۆیۆرک لە سەنتەری ناکۆری کەڵچەری جوولەکاکاندان.

ئەوەیە کە بینای- نازناو و ئیسپاتی- سەرسامی و ئامێری دۆزینەوەی ڕۆشنایی هەبێت. ئەمانە ڕاداری نوسەرەکەن.» ئیرنیست هەمەنگوای.

هەمەنگوای گوتی کە ئەو سی و هەشت جار کۆتایی «زەنگەکان بۆ کێ لێدەدرێن»ی نووسییەوە تا بە ئاکامی ناوەرۆکەکەی گەیشت. لەناو ژانرەکەیدا، ئایا کارەکتەر و چیرۆکەکانیان باوەڕیان پێ دەهێنرێت؟ ئایا کۆتاییەکەی دەچێتە ئەقڵەوە؟ ئایا بەکۆتاییەکەی ڕازین؟

گرنگ نییە کە کۆتاییەکەی شادی، غەمگین، بیر- هەژێن، یان کۆتاییەکی کراوە، یان شاراوە، یان تراژیدی بێت، یان لەوانەیە وەک تراژیدیای گریکی کاسارسزی تێدا بێت.

زۆر بە باوەڕیان وابوو کە «وڵاتێک بۆ پیاوانی پیر نییە» مەزنترین فیلمسازی تێدا کرابوو کە نواندنێکی سوپەری سەرسامی تێدابوو، بەڵام کۆتاییەکەی لەلایەن زۆربەی بینەرانەوە «لێی ناڕازی» بوون. لەوانەیە بۆ خاتری هەندێک ڕەخنەگری فیلم و بژاردە دروست کرابێت کە بۆ ڕۆمان، یان ڕوخسارێکی بەرزی کۆتایی «فیستیڤاڵی فیلم» دەگەڕێن.

لەکۆتاییدا، بینەران چاوەڕێ و شایانی کۆتاییەکی ڕازی و باوەڕپێکراون!

هیوادارم کە هەر سێ بنەماو باوەڕەکانی دیکەی وەک: موزیک، دیکۆر، نەخشەکێشی بەرهەمهێنان و هەروەها بینەر، کاریگەرییە تایبەتییەکانیش لە پاشەڕۆژدا تەواو بکەم.

بۆ خوێندنەوەی زیاتر دەتوانن بڕواننە ئەم نووسینانەی خوارەوەش:

Further reading: 1.Playwriting (1961) by Bernard Grebanier.
2- Art of Dramatic Writing (1972) by Lajos Eqri.
3- Screenwriting 101 (1999) by neil D. Hicks.
4- Story (1997) by Robert Mckee, and dozens of “How to” formulae Hollywood books by authors such as Syd Field most of whom have not yet weitten a compelling screenplay. (The most widely translated are Syd Field books- translated even in the Middle East under “Saeed Feld” or “Said Feld”!)

فیلمی دەیڤید و لەیلا نیویۆرک لە کاتی ڤالانتایندا نیشاندرا لە ٢٠٠٨/٢/١٥، لە شیکاگۆ لە ٢٠٠٨/٢/٢٢دا و لە سانفرانسیسکۆ لە ٢٠٠٨/٣/٧دا کە لەلایەن شیڤاڕۆز و ژان جوانڕۆییەوە وەڵامی پرسیارەکانی بینەران درایەوە. شایانی باسیشە کە لە فیستیڤاڵی مۆنامۆڕدا خەڵاتی بینەرانی پێ بەخشرا.

بۆ فیلمی دەیڤید و لەیلا بڕواننە ئەم ماڵپەرەی خوارەوە:

Info at movie site:
http://www.davidandlayla.com/